

## VABARIIGI VALITSUS JA MEIE PÕHISEADUS.

Paul P. o o m , riigikohtunik.

Eesti Vabariigi Põhiseadus on endiselt kehtiv k ö i g i Ees-  
ti Vabariigi kodanike suhtes ja põhiseaduslikud normid on seepärast  
kohuslikud praegusel ajal kõigi ka väljaspool Eestit - välismaal -  
asuvatele nii eesti kodanikele kui ka vabadusse pääsenud Vabariigi  
põhiseaduslikele funktsionääridele.

On see nii, siis on need funktsionäärid, igaüks oma ameti alal,  
mitte üksnes õigustatud vaid ka k o h u s t a t u d täitma nende-  
le seadusega pandud ülesandeid nii palju kui seda võimaldab fakti-  
line olukord - paguluses viibimine - ja seni kaua kui ükskõik meie  
kodumaa jälle vabaneb.

Ka meie viimase Valitsuse liikmed, kel on korda läinud põgene-  
da enamlike terrori eest, on kohustatud, ükskõik kus nad ka viibik-  
sid, täitma neid riiklikke funktsioone, mida panevad neile meie põ-  
hiseaduslikud normid.

Jätavad nad oma mõningaid ülesandeid täitmata, olgugi et fak-  
tiline olukord e i takistanud neid seda tegemast, - osutuks see  
Põhiseaduse rikkumiseks, event. teenistusalaseks süüteoks, millele  
meie Kriminaalseadustikus on pühendatud terve 37-s peatükk, mille  
alla käivad kõik need, kes teostavad a v a l i k - ö i g u s -  
l i k k u v ö i m u või selle võimu üksikuid ülesandeid, nende  
hulgas ka Riigivolikogu ja Riiginõukogu liikmed (seadusandliste  
motiivide sõnastus).

Eelmises artiklis "Välis-Eestis" nr. 10 1953 "Valimiskogu, sea-  
duslikkus ja meie välisvõitlus" sai põhiseaduslike normide najal  
ja elimineerides sootumaks poliitilist momenti, kindlaks tehtud, et  
praegusel ajal ja praeguses olukorras on ö i g u s l i k u l t  
võimata asuda Valimiskogu kaudu Presidendi Asetäitja valimisele ja  
et sellepärast jääb üle a i n s a võimalusena - astuda valitsuse  
kujundamise teele valitsuse vanima liikme liini pidi.

Presidendi küsimuse üle vaieldes ei tooda vastavas ajakirjan-  
duses esile, kas meelega, et teha võimalikult segasemaks meie  
praegust riigiõiguslikku seisundit, või teadmatuses olles, - et  
k a valitsuse kujundamisel vanima valitsusliikme kaudu e i  
j ä ä meie riik ilma riigipeast ehk presidendist, - Valimiskogu  
kaudu valimisel nimetatakse ta seaduse järele Presidendi Asetäit-  
jaks, teisel juhul aga - vanima ministri kaudu valitsuse kujunda-  
misel - Presidendi ülesannete täitjaks (PS § 46).

Loomulikult on need mõlemad institutsioonid hädaseisund ja  
provisoorium, kuid tohtu suur on oma efekti poolest see mater-  
jaalõiguslik vahe, mis tekib meie presidendi asendamise kahel ise-  
sugusel viisil realiseerimisel. - Ja nimelt, Presidendi Asetäitja  
ametisse astumisega l ö p e v a d senise Presidendi volitused,  
kuna aga teisel juhul - Presidendi ülesannete täitmise korral -  
jääb President ise edasi ametisse (PS § 46).

Praktiliselt tähendaks see seda, et Presidendi Asetäitja va-  
limisega tuleks meie rahva poolt valitud President Konstantin Päts

Presidendi teise asendamise viisi teostamisel võiks K. Päts välispoliitiliste olude muutudes ilma pikemata asuda oma ametikohuste täitmisele. Kumb neist kahest menetlusviisist rohkem vastab piiteeditumele ja meie riiklikele huvidele on vist iseenesest selge, arvesse võttes, et meil seni puuduvad autentsed andmed meie Presidendi K. Pätsi surmast.

Et lugejat mitte koormata Põhiseaduse täitsa selgete paragrahvide sõnasõnalise tsiteerimisega, lubatagu ette tuua üks katkend meie Põhiseaduse looja ja meie tunnuima õigusteaduse professori ja riigimehe Jüri Uluotsa artiklist: "Vabariigi President", kus on antud Põhiseaduse vastavate sätete kontsentraat ehk tuumik.

Prof. J. Uluots ütleb seal: "Kui Vabariigi President seaduses ettenähtud juhtudel on takistatud oma ametikohuste täitmisel es ning samal ajal ei ole ka ametis Vabariigi Presidendi Asetäitjat, - siis täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid Peaminister, pannes Peaministri ülesanded Vabariigi Presidendi ülesannete ajaks Peaministri asetäitjale (§ 46, lg.1). - Kui neid ülesandeid ei saa täita Peaminister, siis astub vastavalt tema asemele Peaministri asetäitja. Kui aga ka Peaministri asetäitja ei saa täita Peaministri ametiga seotud neid ülesandeid Vabariigi Presidendi ülesannete alal, siis täidab neid Vabariigi Valitsuse kõige vanem liige (§ 46, lg.1; § 52 lg.2)".

Ja kui 20. aprillil 1944 astus kokku Eesti territooriumil Valimiskogu, siis toetus ta oma otsustes just Põhiseaduse § 46-le, konstateerides, et "J. Uluotsale kui peaministrile on p ö h i s e a d u s l i k u l t (mitte Valimiskogu määramisel või kinnitamisel) üle läinud Vabariigi Presidendi kohuste täitmine, millega on Vabariigi Presidendi võimu teostamine tagatud". - Ühtlasi otsustas sama Valimiskogu ü h e l h ä ä l e l , et "kuna on olemas tagatised, et Vabariigi Presidendi ametikoht ei jää täitmata, ei pea Valimiskogu praegusel juhul vajalikuks Vabariigi Presidendi Asetäitja valimisele asuda" (tolleks hetkeks oli juba möödunud ligi neli aastat K. Pätsi küüditamisest).

Need tagatised püsivad oma põhiseaduslikes alustes ka praegu.

Teatavasti on meie vabadusse pääsenud viimase Vabariigi Valitsuse koosseisust surma läbi lahkunud: Peaminister J. Uluots ja minister R. Penno. - Valitsuse ametisse nimetamise käskkirjas 18.sept.1944 mainitud ministreist on elus ja vabaduses ä i n u l t kolm: A. Rei, J. Holberg ja Joh. Klesment. - Neist on vabaduselt kõige vanem minister A. Rei. - On see nii, siis tuleb siin kohaldamisele Põhiseaduse § 52, lg.2, mis määrab: "Kui peaminister ega ka tema asetäitja ei saa täita Peaministri ülesandeid, siis täidab neid Vabariigi Valitsuse k ö i g e v a n e m l i i g e ". See säte on k ä s u n o r m ja Valitsuse vanim liige p e a b seda täitma, teiste sõnadega, minister A. Rei oli k o h u s t a t u d viivitamata asuma Presidendi ülesandesse.

Sellest hetkest peale kandusid üle min. A. Reile a u t o - m a a t s e l t kõik peaministri õigused ega ka kohused, sest nagu näha Põhiseadusest on selline peaministri apendus "täisasendus".

Edasi. Põhiseaduse § 46 määrab: "Kui Vabariigi Presidendi ametikoht on vaba või Vabariigi President seaduses tähendatud juhtudel on takistatud oma ametikohuste täitmisel, - siis täidab Presidendi ülesandeid Peaminister". - Järelgi käsunorm: Peaminister, resp.

tema ülesannete täitja (vanim minister) p e a b astuma Presidendi ülesannetesse. Seoses sellega ei näe Põhiseadus ette mingeid piire ega kitsendusi, millest järeldub, et asendav ametiisik, antud juhul Valitsuse vanim liige, astub asendatava - Presidendi - õigustesse ja kohustesse t ä i e s u l a t u s e s .

Olles kord asunud Presidendi ülesannete täitmisele omab Valitsuse vanim liige ka need õigused, mida näeb ette Põhiseaduse § 50, mille järele: "Vabariigi Valitsuse või tema üksiku liikme nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President eriõigusel".

Muide, kõik need Põhiseadusest enesest järelduvad seisukohad leidsid täit kinnitust 8. ja 12. mail 1945 meie vanemate riigitegelaste ja juristide poolt koostatud aktis, millele kirjutasi alla teiste hulgas: riigikohtunik Th. Grünthal, endised kohtuministrid J. Raid ja Joh. Müller ning Riigivolikogu esimees O. Pukk. - See akt ei sisaldanud mingit Põhiseaduse tõlgendust, vaid lihtsat konstateerimist, et Põhiseaduse sätteid tuleb just nii aru saada, nagu nad on sõnastatud.

Poleks huvituseta siin kohal ära märkida, et näiteks Rootsi Põhiseaduse § 84 järele: "rikes grundlagar skola tolkas efter ordalydelse" (riigi põhiseadust peab tõlgendama sõnasõnaliselt).

Kõigest sellest järeldub, et Valitsuse vanim liige Presidendi ülesandeks min. A. Rei oli õigustatud nimetama ametisse uue valitsuse, mille järeldusena senine valitsus vabanes automaatselt (PS § 51: "Vabariigi Valitsus vabaneb ametist uue Vabariigi Valitsuse ametisse astumisega").

Vähe sellest - minister A. Rei oli lausa k o h u s t a t u d seda tegema, sest 1938.a. Valitseamise korraldamise seaduse § 10 järele: "Valitsuse istung on otsusevõimeline, kui sellest võtab osa peale Peeministri või ta asetäitja vähemalt k o l m ministrit". - Pärast min. A. Rei Presidendi ülesannetesse astumist jäi järele Valitsuse koosseisu ainult kaks ministrit: J. Holberg ja Joh. Klement, kes seega ei võinud enam moodustada mingit valitsust, vaid olid ainult üksikud valitsuse liikmed.

Sellised on seega need reaalsed ja põhiseaduslikud võimalused meie riigiparaadi kordaseadmiseks, kui me tahame respektierida eesti seadusandja selgelt väljendatud tahet.

Valitsuse kujundamise puhul vastavas ajakirjanduses tekkinud poleemikas võib leida kõike muud, kuid mitte probleemi asjalikku, õiguslikku käsitlemist. - Ei püütagi õigustada oma seisukohti Põhiseadusega ega lükata ümber vastase väiteid õigusliku argumentatsiooniga, - vaid tehakse suuri sõnu "kodurahu" vajadusest, tõrkumisest korrastada meie riigiparaati, võimulialdusest, "väiksest riigipöördest" ja muust sarnasest ning lõpuks, kui see ei aita, siis minnakse üle sõimuvalangule ja kõige inetumat laadi insinuatsoonidele, mida me iseseisva riikluse ajastul pole nähtud ega kuulnud.

Igale erapooletule, rahulikule ja mittepolitiseerivale eesti pagulasele sisendab kogu see keerutus õigustatud pahameelt ja isegi viha, sest see pagulane teab hästi, et Eesti Põhiseadus on loodud k o g u Eesti rahva poolt tema seadusliku parlamendi kaudu,

et välismaal viibiv eesti pagulaskond on vaid Eesti rahva esindaja ja volinik, kes on kohustatud vabadusse kaasavõetud Eesti Põhiseadust kui ainset päästetud riiklist vara hoidma kui oma silmatera, valvama selle järele, et Eesti rahva põhiseaduslikku tahet ei muudataks, et Eesti Põhiseadust ei rikutaks ja et ainult need, kel on puhtad käed, võiksid astuda tema juurde.

Oleks andeksandmata patt meie pealekasvava noorsoo ja tulevaste generatsioonide ees, kui meie Põhiseadus toodaks ohvriks pagulaskonna "kodurahule" või üksikute oma närvid kaotanud või omakasupüüdlike pagulaste ambitsioonidele.

Et seda ei juhtuks, ei tohi meie olla Presidendi ja Vabariigi Valitsuse küsimusis ei Rahvuseõukogu, ei Veko ega ühegi teise pagulasorganisatsiooni pooldajad, vaid peame olema ja jääma Eesti Põhiseaduse pooldajaks ja kaitsjaks.

(Välis-Eesti" nr.12, 22.märts 1953).